

Forrásközlemények III.

--- Felszabadulás és ami utána volt... (1. rész >>>

Felszabadulás és ami utána volt... (1. rész)*

1944. október elején lepakoltuk a pár szál festett deszkából álló cirkusz-felszerelésünket Rákoskeresztúron. Mivel nem sok értelmét láttuk annak, hogy a háborús hírektől, naponként ismétlődő bombázásoktól felzaklatott lakosságnak cirkuszelőadásokat tartunk, október 17-én korán reggel elindultunk Dunapataj felé.

A megelőző években ebben a nagy községben volt a téli szállásunk, innen jártunk a környező falvakba előadásokat tartani.

Igyekeztünk Budapestet elhagyni, de ez nem volt könnyű dolog. A főbb útvonalakon teherautók száguldoztak megrakva német katonákkal, tankok csikorgó lánctalpai vadították lovainkat, nemegyszer felborulás fenyegette lakókocsijainkat. Fellélegeztünk, amikor kocsikaravánunk a külső Soroksári útra ért. Itt már csendesedett a vad zaj, ritkult a veszélyesen nyüzsgő forgalom.

Az általam világhírűnek kinevezett „Ferdinando” cirkusz a Keresztúron hagyott pár darab festett deszkán, rudakon, köteleken kívül két rozoga lakókocsit és egy platókocsit mondhatott magáénak. A karavánt még lovagnál is ritka undorral négy kivénhedt gebe húzta. A lakókocsikban a társulat törzstagjai utaztak. A vezérkocsiban Jóska fiam és Marika lányom utazott velem, a két törzstag életkora 6 és 8 év között mozgott. Én – mint a társulat igazgatója – másodállásban kocsis teendőket is végeztem. A másik fogatot felségem és legidősebb fiam Gyurka felváltva irányította, mert közben ügyelniük kellett társulatunk ugyanezen a fogaton utazó tagjára, Ilonkára, aki akkor mindössze három éves volt. A társulathoz tartozott még Rózsi néni is, vele és egy kis lakókocsit vontató szürke lovacskával Öcsi fiam utazott, hogy ő se legyen egyedül. Rózsi néni férje, Albert Karcsi katona volt, de a zavaros helyzetet kihasználva, alakulatától megszökött, ez volt az utolsó hír, amelyet hallottunk felőle.

Soroksáron a forgalom ismét sűrűsödni kezdett, s a kecskeméti bekötőút előtt teljesen megrekedt. Szekér szekér hátán, a kocsisok káromkodtak. Imitt-amott még a csendőrök is feltűntek, igyekezve elsőbbséget biztosítani a Kecskemét irányából áramló végeláthatatlan szekérsornak. Menekülőket hoztak a szekerek.

– Szegediek! Békésiek! Csongrádiak! Szentésiek! – hallatszott a bámuló, megrekedt tömegeből.

Furcsa menekültek voltak. A búzával megrakott urasági szekereket címeres ökrök, vagy jól szerszámozott lovak vontatták. A szekereket takaró ponyvák alól drága szőnyegek és bútorok kandikáltak ki. A szekerek körül elegáns, lovaglóruhába öltözött hölgyek és urak idegeskedtek a lassú menetelés miatt. Kurjongató béresek, kanászok igyekeztek egybetartani a hosszú meneteléstől elfáradt tehén- és disznócsordát. Korbáccsal pattogtató, vadászkalapos tisztartók vágattak le és fel a lassan hömpölygő karaván mellett, hangos szitkozódással biztatva gyorsabb tempóra az elfáradt hajtókat.

Nehéz volt ezekben a jól felzárkózó sorokba befurakodni, de végre sikerült. Nemsokára aztán menekültünk volna már a menekülők közül, ám se előre, se hátra nem lehetett kijutni a mindent magával sodró áradatból. Éjfél tájban ismét lassúbb lett a mozgás, Lacháza előtt jártunk.

Lacházára beérve, kiváltunk a tömegeből. A beszálló vendéglő udvarára álltunk be. Itt volt valamelyik német egységnek a konyhája is, de ők már délután lázas iramban pakoltak és minden feltűnés nélkül eltűntek a községből.

Egy héten keresztül néztük az előttünk elvonuló hisztériás tömeget. Szovjet katonát még csak nem is láttak, ám rémisztő híreket terjesztettek felőlük. Aztán megszűnt a nagy

nyüzsgés, november 1-én eltűntek a községből a csendőrök is. Ami pedig következett, arra nagyon jól emlékszem. Két napon át, november 2-án és 3-án, a várakozás csendje űlte meg a községet. Mint valami nagy-nagy, ünnepi csend. November 4-én, a kora reggeli órákban, kétszemélyes motoros német járőr jelent meg a beszálló vendéglő udvarán.

– Mi már láttuk az oroszokat! – mondták hetyke hangon – Elmentek, mintha itt se lettek volna! – fűzték hozzá, tudtuk, azért, hogy bátorságukat fitogtassák.

De azt is tudtuk, hogy félnek.

– Mi még nem láttunk oroszot – válaszoltuk.

A németek vállukat vonogatták, de nem hosszú ideig, mert jobbnak látták elpárologni. Alighogy a német járőrök elmentek, kerékpáron bekarikázott az udvarra két szovjet járőr. Megrémültünk, bár semmi különös nem történt. Egyikül leszállt a kerékpárjáról, izzadt homlokát törölgette és leült egy tuskóra. A másikra rá sem mertünk nézni, az arca csupa vér volt, két keze pedig könyékig véres. Aztán azon véresen rohanni kezdett a lakókocsik felé és lármásan követelt valamit. Vagy szidott valakit – nem tudtuk. Azt már kezdtük sejteni, hogy nem bennünket szid, végül mutogatásából megértettük, hogy vizet és törülközőt kér. Segítettünk. Lemostuk a kezét és az arcát.

Később vígabb fiúnak bizonyult, mint társa. Zsebéből egy alma meg egy szájharmonika került elő. Gyermekeim körbefogták, s ő muzsikált nekik. A rögtönzött műsor azzal ért véget, hogy szétoztotta a felszeletelt egyetlen almát, meg azzal, hogy társa figyelmeztette, ideje továbbmenniük. Ahogy tudtak, érdeklődtek a németek felől, hogy mikor mentek el, mennyien voltak. A jelbeszédnek barátságos búcsúzás vetett véget, aztán elkarikáztak.

Délelőtt 10 óra tájban egy orosz tank állt meg a beszálló vendéglő előtt. Hamarosan a kíváncsiak gyűrűje fogta körül. Négy-öt katona kiült a tankra. A lányoknak almát, a fiúknak cigarettát dobáltak.

Később feltűnt egy jeep, amelyből egy orosz tiszt és egy vasutasruhás magyar lépett ki. Mindketten felálltak a tank tetejére. Az orosz tiszt rövid beszédet mondott, a vasutas tolmácsolta:

Elvtársak! A Vörös Hadsereg egységei keresztülvonulnak a községen, hogy üldözzék a menekülő fasiszta hordákat. Mindenkit arra kérünk, hogy míg az átvonulás tart, maradjanak otthon, feleslegesen ne akadályozzák az átvonuló harci alakulatokat.

Minket még külön is felszólítottak, hogy menjünk át a szembenlévő, üresen hagyott parasztház udvarára, mert a beszálló vendéglő udvarára az átvonuló csapatoknak is szükségük lehet. Rögtön át is hurcolkodtunk.

Elhelyeztük kocsijainkat az üres udvaron, lovainkat bekötöttük az üres istállóba. Napokig bámultuk az átvonuló szovjet katonákat, hallgattuk a távolból felhangzó ágyúdörgést. Aztán a környéken a háború méregfoga kihullt, Lacháza azonban átalakult. Kórház lett, éjjel-nappal egészségügyi autók hordták a dunántúli harcok sebesültjeit.

Mi nem kíváncsiak voltunk útra kelni, de élni kellett valamiből, úgyhogy előadásokat tartottunk, mégpedig először a könnyű sebesültek osztályán. Ők naponta cserélődtek, vitték őket Kecskemétre, így mindig új volt a közönség.

Belépődíj nem volt, de a kórház pontosan úgy látott el minket élelemmel, mintha mi is a kórház állományában lettünk volna. Időközben hírünk ment. Meghívtak más kórházterembe is, majd a tisztikar részére rendeztünk előadást a legnagyobb teremben. A két ágyosor között oly nagy hely volt, hogy Gyurka, Öcsi, feleségem és én akrobataszámunkat is be tudtuk mutatni. Olyan sikerünk volt, hogy ettől kezdve még lovainknak is járt élelem. A háború legnehezebb napjait a front mögötti szovjet kórház védőszárnyai alatt vészeltük át, és így köszöntött ránk 1945, az új év, amely akkor még nagyon ködösen állt előttünk. Napi gondjaink nem voltak, de háború tombolt

körülöttünk és a legközelebbi jövő is bizonytalannak tűnt.

A szocializmusról nem sokat tudtam, csak annyit, hogy minden ember annyit ér majd, amennyit dolgozik. Azt is gondoltam, hogy az artistaság nyomorúságos formája megszűnik és gyermekeim számára már egy jobb világ épül fel. De hát – ehhez dolgozni is kellett.

Mi azzal kezdtük, hogy teljes erővel az akrobataszám létrehozására törekedtünk. Január közepe felé hosszas keresgélés után végülis ránk talált Rózsi néni férje, akivel már a múltban (1938-ban) próbáltam artistaszámot. Nevelt fia és Gyurka fiam lett a két obermann és a számhoz tartozott egy Peffer István nevű munkanélküli fiatalember is.

Február végén a lacházi kórház továbbvonult a front közelébe, így mi is útra keltünk, először is a Keresztúron hagyott felszerelésünket akartuk megszerezni.

Nehéz, emlékezetes utazás volt 1944 októberében Pesttől Lacházáig, de még nehezebb volt az utazás visszafelé. 1945 március elején mindenütt üres volt a határ, szétlőve a tanyai házak – Soroksártól Pestig kálváriajárás volt az utunk. Pest temető! Nem voltak hidak. Nem volt villamos. Élelem sem volt. Csak rom és rom, amerre a szem ellátott.

Feltámadunk? És mikor? Ez járt az eszemben a nyári utazásunk alatt, a próbákon, az építésnél. A rommá lőtt Pest képe lebegett előttem. Előadáshoz ritkán jutottunk, de annál többet próbáltunk, napi 4-5 órát. Gyorsan teltek a napok.

1945 április 4: Felszabadult az ország!

1945 május 9: Berlin eleste! Vége a háborúnak! Arra gondoltunk, hogy élünk. És élni fogunk. És éltünk.

1946 tavaszán már nem mentünk vidékre, Budapest külvárosaiban tartottunk előadásokat. Lestük a lapok híreit, hogy mikor fognak majd a mi ügyeinkkel is foglalkozni. Nap-nap után csalódtunk. Nem találtunk ilyen híreket a lapokban. Noha csalódtunk, azt is láttuk, hogy milyen lázas tempóban halad az újjáépítés.

1947-ben került sor az első lépésre: megalakult a Magyar Artista Szakszervezet, de aztán megint hosszú időre megfeledkeztek rólunk. Hírek jöttek az üzemek, gyárak államosításáról, csak rólunk semmi.

1950-ben eladtam a cirkusz-felszerelésemet és szerződésbe mentem Krei Adolf cirkuszához. A felszerelésért kapott pénzen kosztümöt csináltattam. A próbákat most még komolyabban vettük, az akrobataszámban már legkisebb fiam, Jóska is komoly produkciókkal vett részt.

Szezon vége felé – költözködés közben – az országúton Gervai Imre szakszervezeti kiküldöttel találkoztunk. Gervai Dél-Magyarország területét járta azzal a megbízással, hogy államosítsa az ott dolgozó cirkuszokat. Ő közölte velünk, hogy ahol dolgoztunk, a Kray Cirkuszt is államosítják, a felszereléseket pedig Gobbi bácsi veszi át.

Leltár készült és Gobbi bácsi megbízott, hogy négy emberrel vagonírozom be az államosított dolgokat és a legrövidebb idő alatt szállítsam el a Hungária-körúton lévő telephelyre. Sokat gondolkoztam az utazás alatt, hogy mi lesz ezután. Megérkezésünk után hamar megértettem, hogy segítséget kapunk, de ha létezni akarunk, munkahelyeinket magunknak kell felépítenünk.

Megalakult a Vidéki Népszórakoztató Vállalat. Miből állt? Egy csomó rongyos ponyvából, a volt cirkuszok kopott, korhadt deszkáiból, gradinjaiból, pár hasznavehetetlen traktorból, egy teherautóból. Aztán vagy harminc elcsigázott lóból, tíz oroszlánból, öt-hat barnamedvéből. Ez volt az örökség. A segítség sem volt valami nagy. Nagy volt azonban az artistákban az életkedv. Brigádok alakultak, ponyvás brigád, autószerelő-, asztalos- és felújító-brigádok és nagy tervük volt: jövőre tíz cirkusszal indulunk! Talán innen kellene kezdeni írni a cirkuszvilág útjának emelkedését.

Id. Weisz Nándor

* *A PORONDON... a magyar artistaművészet 25 éve* A Magyar Cirkusz és Varieté Igazgatósága, Párt és Szakszervezete kiadványa (1969. novemberében meghirdetett pályázatára érkezett pályaművekből) 52-56. o.